

Mgr. Václav Walach, Ph.D.

In IUSTITIA, o.p.s., Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie

Mgr. Klára Kalibová, Ph.D.

In IUSTITIA, o.p.s.

Mgr. Benjamin Petruželka

In IUSTITIA, o.p.s., Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie

Mgr. Petr Kupka, Ph.D.

In IUSTITIA, o.p.s., Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Návrhy policistů na zlepšení postihování trestných činů z nenávisti

Úvod

Trestné činy z nenávisti (*hate crime*) představují specifickou formu kriminality v několika ohledech. Zaprvé, zatímco „běžná“ kriminalita je převážně definována prostřednictvím vlastního skutku, respektive druhu jednání, trestné činy z nenávisti se primárně vyznačují pohnutkou pachatele. Ta má povahu předsudků vůči určité skupině osob, které mohou být vymezeny prostřednictvím rasy, národnosti, etnicity, sexuální orientace, genderové identity, náboženského vyznání, politického přesvědčení, věku, zdravotního postižení, subkulturní identity, sociálního statusu či jiné obdobné charakteristiky.¹ Pachatelé trestných činů z nenávisti tedy napadají své oběti z důvodu jejich skutečné nebo domnělé identity.

Zadruhé, výzkum odhalil, že trestné činy z nenávisti „více ubližují“.² Protože si pachatelé trestných činů z nenávisti vybírají své oběti pro to, kým jsou, má tato skutečnost za následek vyšší psychickou újmu oproti jiným trestným činům bez přítomnosti nenávistné pohnutky. Obavy z napadení přitom mají tendenci se šířit napříč ohroženými skupinami, což se promítá do jejich společenského odloučení. James Weinstein v tomto ohledu hovoří o tzv. *efektu in terrorem*, tj. následkem napadení dochází k zastrašování celé ohrožené skupiny.³ Jako takové jsou podle citovaných autorů trestné činy z nenávisti problémem pro celé demokratické společenství, neboť přispívají k polarizaci různých společenských skupin a zpochybňují jeho ústřední principy a hodnoty.

Výše uvedená specifika naznačují, že efektivní postihování trestných činů z nenávisti vyžaduje množství specifických znalostí a dovedností, které nejsou zcela

¹ HALL, Nathan. *Hate crime*. Second edition. London and New York: Routledge, 2013, s.1-18. ISBN 978-0415-54027-8.

² IGANSKI, Paul. Hate crimes hurt more. *American Behavioral Scientist*. 2001, roč. 45, č. 4, s. 626-638. Konkrétní studie, převážně viktimologicky orientované, jsou uvedeny např. v IGANSKI, Paul and Spiridoula LAGOU. The personal injuries of 'hate crime'. In: HALL, Nathan; CORB, Abbee; GIANNASI, Paul and John G. D. GRIEVE (eds.), *The Routledge handbook on hate crime*. Oxon: Routledge, 2015, s. 34-46. ISBN 978-0-415-81890-2.

³ WEINSTEIN, James. First amendment challenges to hate crime legislation: Where's the speech? *Criminal Justice Ethics*. 1992, roč. 11, č. 2, s. 6-20.

odvoditelné z postihování ostatní kriminality.¹ Tento článek se zaměřuje na třetí bod, přičemž odpověď na otázku, jak lze v českém prostředí zkvalitnit postihování trestných činů z nenávisti, hledá v rozhovorech s vybranými příslušníky Policie ČR. Cílem studie je přispět k debatě ohledně možností zlepšovat postihování trestných činů z nenávisti² z pohledu aktérů, jichž se tento proces bezprostředně týká. Prezentována a analyzována jsou zde opatření navrhovaná samotnými policisty, kteří mají s nenávistnou kriminalitou profesní zkušenost. Hlas policistů v této debatě zatím nebyl příliš zastoupen.³ Ačkoli lze mít na relevantnost návrhů různé názory, považujeme za důležité, aby byly v této debatě reflektovány. Koneckonců jde o experty, kteří mají postihování trestných činů z nenávisti v popisu práce.

Struktura článku je následující. Nejprve je stručně rozebrán koncept trestných činů z nenávisti a jeho vztah k trestným činům s extremistickým podtextem. Poté je charakterizována role policie v postihování trestných činů z nenávisti. Následuje představení metodologie výzkumu, popis vzorku a sběru a analýzy dat. Těžiště této studie leží ve třetí kapitole, jež představuje jednotlivé návrhy identifikované v rozhovorech s českými policisty. Závěrečná kapitola tyto návrhy vztahuje k poznatkům z odborné literatury.

Trestné činy z nenávisti a trestné činy s extremistickým podtextem

Koncept trestných činů z nenávisti vznikl na konci 70. let v USA a postupem času se stal převládajícím způsobem chápání kriminality motivované předsudky proti určitým společenským skupinám nejen v této zemi, ale také na úrovni mezinárodních organizací jako např. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě.⁴ Zároveň tento koncept zaujal významnou pozici v diskurzu vědeckého společenství. To neznamená, že by se jiné koncepty nepoužívaly. V literatuře se lze např. setkat s trestnými činy z předpojatosti (*bias crime*), předsudečnými trestnými činy (*prejudice crime*), cíleným násilím (*targeted violence*) či zločiny proti lidskosti (*crimes against humanity*). Tyto koncepty jsou definovány různě, ale jedno mají společné: označují kriminalitu či násilí proti těm, kteří se nějak odlišují od druhých.⁵

¹ Srov. ČÁP, Jan. Dokumentace organizovaného zločinu v oblasti pravicově orientované extremistické scény. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2016, roč. 17, č. 2; VEGRICHTOVÁ, Barbora. Odhalování a identifikace trestné činnosti s extremistickým podtextem. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2014, roč. 15, č. 4, s. 3-24.

² Zlepšováním postihování nenávistné kriminality je míněno zvyšování podílu policií zaznamenaných a objasněných trestných činů z nenávisti, včetně zohlednění nenávistné pohnutky v právní kvalifikaci, a vynesení soudních rozhodnutí za účelem snižování výskytu nenávistně motivovaného násilí ve společnosti.

³ Ale srov. HOLAS, Jakub. Trestná činnost s extremistickým podtextem a spolupráce policie s justicí (výsledky expertního šetření mezi specialisty PČR). *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2015, roč. 15, č. 2, s. 95-106.

⁴ JENNESS, Valerie and Ryken GRATTET. *Making hate a crime: From social movement to law enforcement*. New York: Russell Sage Foundation, 2004; PERRY, Joanna. A shared global perspective on hate crime? *Criminal Justice Policy Review*. 2016, roč. 27, č. 6, s. 620-621.

⁵ HERCZEG, Jiří. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, 2008, s. 10. ISBN 978-80-7357-311-9; CHAKRABORTI, Neal. Crimes against the "Other": Conceptual, operational, and empirical challenges for hate studies. *Journal of Hate Studies*. 2010, roč. 8, č. 1, s. 9-23.

V České republice se spolu s trestnými činy z nenávisti používá zejména trestné činy s extremistickým podtextem. Ty byly definovány ve zprávě o extremismu ministerstva vnitra z roku 2002 jako „formy trestné činnosti, o nichž je důvod se domnívat, že byly extremistickými postoji motivovány nebo ovlivněny“, přičemž extremistickými postoji jsou myšleny „vyhraněné ideologické postoje, které vybočují ze zákonných, ústavních norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku“.¹ Již z této definice, vycházející z německého přístupu k postihování politické kriminality,² je zřejmé, že trestné činy z nenávisti a trestné činy s extremistickým podtextem nejsou synonyma. Trestné činy s extremistickým podtextem zahrnují nejen trestné činy z nenávisti, ale také trestné činy související s podporou a propagací hnutí směřujících k potlačení lidských práv a svobod,³ a další trestné činy, které byly spáchány extremisty, ačkoli nebyly předsudečně motivovány ani nesouvisely s činnostmi ve prospěch extremistického hnutí.

Z toho lze odvodit další důležitý rozdíl mezi trestnými činy z nenávisti a trestnými činy s extremistickým podtextem. Zatímco v případě trestných činů s extremistickým podtextem je klíčové zařazení pachatele mezi politické aktéry, jejichž konečným cílem je nahrazení liberálně-demokratického režimu diktaturou, tedy mezi politické extremisty, u trestných činů z nenávisti tomu tak není.⁴ Extremisté jsou sice mezi pachateli trestných činů z nenávisti zastoupeni, ale spíše v menší míře.⁵

V neposlední řadě je třeba zmínit rozdílný vliv konceptů na českou trestní politiku.⁶ Již od druhé poloviny 90. století je postihování trestných činů z nenávisti

¹ MV ČR. *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2001*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2002, nestr.

² CHARVÁT, Jan. Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2017, roč. 18, č. 2, s. 91-108.

³ Jedná se zejména trestné činy Založení, podpora a propagace hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka (§ 403 trestního zákoníku), Projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka (§ 404 trestního zákoníku) a do jisté míry také Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia (§ 405 trestního zákoníku).

⁴ Štefan Danics v tomto smyslu rozlišuje mezi ideologickými a neideologickými motivy. Viz DANICS, Štefan. Trestná činnost s extremistickým podtextem a „hate crimes“. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2014, roč. 15, č. 3, s. 61-80.

⁵ ŠTĚCHOVÁ, Markéta a kol. *Interetnické konflikty (jejich příčiny a dopady z pohledu teorie a empirických sond)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-028-5. Příkladem „neextremistického“ pachatele může být Jaromír Balda, který chtěl teroristickým útokem pod falešnou vlajkou přispět k vyvolávání nenávisti vůči muslimům. Viz FRYŠTÁK, Marek a David ČEP. Islamofobie v České republice a její vliv na trestnou činnost – zamyšlení nad jedním případem. *Trestněprávní revue*. 2018, roč. 17, č. 6, s. 137-144.

⁶ Ke zhodnocení aplikace konceptů v kontextu trestní politiky, včetně kritiky obou konceptů, viz MAREŠ, Miroslav. *Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Brno: bez vydavatele, 2011; KALIBOVÁ, Klára. *Stanovisko In IUSTITIA, o.s., k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, Ph.D.: Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Praha: In: IUSTITIA, 2012; DANICS, Štefan. Koncept „hate crimes“ – zločiny z nenávisti. In: SVATOŠ, Roman a Josef KŘÍHA (eds.). *II. kriminologické dny. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií*, 2014, s. 24-32. ISBN 978-80-87472-65-1; FRYŠTÁK,

koncipováno jako součást strategie boje proti politickému extremismu v gesci ministerstva vnitra. V této studii není prostor pro vylíčení vývoje chápání vztahů mezi trestnými činy z nenávisti a trestnými činy s extremistickým podtextem, to musí být zpracováno v samostatné studii. Je však zřejmé, že nejpozději od roku 2011 bývají vztahy mezi těmito koncepty pojímány jako konkurenční. Ve Zprávě o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 bylo konstatováno, že je dlouhodobě „zřejmé, že pojem trestná činnost s extremistickým podtextem, extremistická kriminalita apod. jsou pojmy neudržitelnými a značně omezujícími“ a že „[p]ojmy trestný čin z nenávisti, přečin z nenávisti či nenávistný incident jsou bezesporu objektivnější než doposud používané pojmy“.¹ Nicméně následně ministerstvo tento názor opustilo a začalo zastávat přístup, podle něž se oba koncepty „mohou vzájemně doplňovat“.² Konkrétně se tato změna projevila ve vytvoření pojmu „předsudečná nenávist“, který je od roku 2019 součástí zpráv o extremismu. Definován byl v souladu s konceptem trestných činů z nenávisti takto:

„[J]ednání, které je motivováno nesnášenlivostí a společenskými předsudky vůči určité skupině obyvatel. Zpravidla se jedná o skupiny definované rasou, národností, etnicitou, náboženstvím, sexuální orientací, politickým nebo jiným smýšlením, sociálním původem apod. [...] Projevy předsudečné nenávisti se liší od extremistických zejména tím, že nemusí být spojeny s některou z totalitních ideologií. Osoby, které se jich dopouštějí, nemusejí být nutně členové či příznivci extremistických hnutí. Rovněž u nich absentuje jasné volání po svržení systému pluralitní demokracie a jeho nahrazení systémem totalitním.“³

Co naopak trestné činy z nenávisti a trestné činy s extremistickým podtextem sdílejí, je jejich extra-legální charakter. Nejedná se o právní, nýbrž o analytické pojmy, které však mají k trestněprávní aplikaci určitý vztah.⁴ Především umožňují v rámci trestního zákoníku identifikovat ty skutkové podstaty, které odpovídají jejich definici. Na tomto základě pak mohou být využity ke statistickým účelům. V současné době český stát zveřejňuje pouze statistiku trestných činů s extremistickým podtextem a statistiku trestných činů motivovaných nenávistí proti Židům, Romům a muslimům či Arabům. Jestli byly spáchány extremistickým pachatelem nebo ne-extremistickým, zjistit z dostupných informací nelze.

Marek. Možnost přenositelnosti konceptu hate crimes do české trestněprávní úpravy. *Trestněprávní revue*. 2016, roč. 15, č. 7-8, s. 164-167.

¹ MV ČR. *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2010 a vyhodnocení koncepce boje Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010 a ke Koncepti boje proti extremismu pro rok 2011*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2011, s. 2.

² MV ČR. *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2013, s. 5.

³ MAREŠ, Miroslav. *Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Brno: bez vydavatele, 2011, s. 30-34.

⁴ V jiných zemích ovšem tyto koncepty součástí legislativy jsou. Zatímco trestné činy z nenávisti najdeme na federální i státní úrovni Spojených států amerických, extremismus je explicitně právně zakotven ve Slovensku, Rusku a jiných postsovětských státech, které do značné míry přejala ruskou právní úpravu z roku 2002. VERHKOVSKY, Alexander. *Criminal law on hate crime, incitement to hatred and hate speech in OSCE participating states*. The Hague: SOVA Center, 2016.

Nakonec dodejme, že v praxi orgánů činných v trestním řízení bývají používány také jiné koncepty než dosud zmíněné. Nejvyšší státní zastupitelství pracuje s trestnými činy spáchanými z rasových, národnostních a jiných nenávistných pohnutek, ministerstvo spravedlnosti s trestnými činy spáchanými s rasovým podtextem.¹ V minulosti se pak v rámci Policie ČR používal také pojem rasově motivované trestné činnosti,² přičemž z příspěvku jednoho policisty vyplývá, že tento pojem mohl být chápán i jako synonymum pro trestné činy s extremistickým podtextem.³ Je proto důležité dále zkoumat nejen to, jaké koncepty jsou kým používány, ale také to, jak jim aktéři, kteří je používají, rozumí a jak je používají.

Role policie v postihování trestných činů z nenávisti

Omezování výskytu trestných činů z nenávisti předpokládá realizaci rozsáhlého množství opatření, z nichž pouze menší část má co do činění s policejní prací. Lze předpokládat, že takové úsilí bude úspěšné pouze tehdy, budou-li do něj zapojeni různí aktéři, včetně vlády, orgánů veřejné správy, akademické obce, nevládních neziskových organizací i jednotlivých občanů.⁴ Přesto má policie v tomto úsilí klíčové a nenahraditelné postavení. Coby bezpečnostní sbor státu je důležitým nástrojem odhalování, zaznamenávání a objasňování trestné činnosti a jako takový do značné míry rozhoduje o výsledku trestního řízení, neboť na jeho práci staví obžaloba a s přihlédnutím k ní rozhoduje soud.

Role policie v postihování trestných činů z nenávisti se v zahraničí stala častým předmětem výzkumu.⁵ Výzkumníky zajímalo, jakými způsoby dochází k implementaci právní úpravy trestných činů z nenávisti, jak policie rozumí konceptu trestných činů z nenávisti a jak jej operacionalizuje v rámci své činnosti. Stejně tak byly zkoumány faktory ovlivňující množství zaznamenaných a objasněných trestných činů z nenávisti, a to jak na úrovni policie jako instituce nebo jednotlivých oddělení či útvarů, tak na úrovni samotných policistů v terénu.⁶

Většina studií se přidržovala premisy: „Trestný čin není oficiálně trestným činem z nenávisti, dokud tak nerozhodne policie.“⁷ To znamená, že autoři studií přistupovali k policii jako k aktérovi, jenž trestný čin z nenávisti spíše *vytváří*, než aby jej pouze

¹ Viz kapitolu věnovanou statistikám ve výročních zprávách o extremismu.

² MOULISOVÁ, Marcela. Rasově motivovaná trestná činnost. In: ZAPLETAL, Josef a kol. (eds.), *Aktuální problémy kriminologie*. Praha: Policejní akademie ČR, 2009, s. 199-225. ISBN 978-80-7251-316-1.

³ CHOBOLA, Rostislav. Extremismus. In: Alice GOJOVÁ (ed.), *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*. Ostrava: Fakulta sociálních studií, Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-627-7.

⁴ Srov. CHAKRABORTI, Neil and Jon GARLAND (eds.). (2015). *Responding to hate crime: The case for connecting policy and research*. Bristol: Policy Press. ISBN 978-1-44730-876-8.

⁵ MASON, Gail; MCCULLOCH, Jude and Jane Maree MAHER. Policing hate crime: Markers for negotiating common ground in policy implementation. *Policing and Society*. 2015, s. 5-6.

⁶ KING, Ryan D. Hate crimes: Perspectives on offending and the law. In: KROHN, Marvin D. HENDRIX, Nicole; PENLY HALL Gina and Alan J. LIZOTTE (eds.). *Handbook on crime and deviance*. Second edition. Cham: Springer, 2019, s. 443-446. ISBN 978-3-030-20778-6.

⁷ HALL, Nathan. *Hate crime*. Second edition. London and New York: Routledge, 2013, s. 128. ISBN 978-0415-54027-8.

zjišťoval. Ačkoli lze tento konstruktivistický přístup uplatnit na všechny trestné činy, ty nenávistné poskytují ještě o něco větší prostor k jednání, protože policie musí k jejich odhalení, zaznamenání a objasnění stanovit nejen to, co se stalo, ale také to, proč se tak stalo.¹ Jestliže policie nerozpozná a neprokáže pachatelovu nenávistnou pohnutku, je velmi pravděpodobné, že ani určité skutky nebudou projednány coby trestné činy z nenávisti, popř. nebudou projednány vůbec.

Rozpoznání nenávistné pohnutky lze považovat za klíčový, ovšem nikoli jediný problém postihování trestných činů z nenávisti na straně policie. Spolu s Nathanem Hallem lze adekvátní přístup policie vymezit jako kombinaci *schopnosti* a *ochoty* se těmito trestnými činy zabývat. O vysoké schopnosti lze hovořit tehdy, pokud policisté znají koncept trestných činů z nenávisti a jeho právní úpravu, disponují metodikami či vzdělávacími programy a mají dostatek zkušeností s trestnými činy z nenávisti a zdrojů k jejich objasňování. Zároveň však musí být tato agenda uvnitř policie vnímána jako důležitá. Protikladem ochoty je stav, kdy se policisté neidentifikují s postihováním trestných činů z nenávisti, nepovažují tuto kriminalitu za „skutečnou“ součást policejní práce, nemají jasné pokyny a podporu svých nadřízených, včetně materiální, či zastávají předsudečné postoje vůči příslušníkům ohrožených skupin.²

Z výše uvedených příkladů je zřejmé, že činnost policie při postihování trestných činů z nenávisti je ovlivňována množstvím institucionálních a individuálních faktorů, přičemž mezi nimi existují různé vztahy.³ Např. Jennifer Balboni a Jack McDevitt poukázali na nadřazenost pravidel jednotlivých oddělení nad názory jednotlivých policistů: „Ačkoli jednotliví policisté mohou mít různé názory ohledně této kriminality, pokud existují pravidla, jak při vyšetřování trestného činu z nenávisti postupovat, policisté je budou respektovat.“⁴

Naproti tomu Jeannine Bell zjistila, že někteří policisté odmítali spolupracovat s jednotkou specializovanou na objasňování trestných činů z nenávisti, jedná-li se o případy, které se staly na území jisté bělošské čtvrti, na niž měli tito policisté určité vazby.⁵ Jakkoli je činnost policie vymezena zákonem, vlastní výkon policejní práce je vždy utvářen v závislosti jak na individuálních preferencích, tak na institucionálním a sociokulturním kontextu, v jehož rámci se odehrává.

¹ BELL, Jeannine. *Policing hatred: Law enforcement, civil rights, and hate crime*. New York: New York University Press, 2002, s. 13. ISBN 0-8147-9897-7.

² Srov. CRONIN, Shea W.; MCDEVITT, Jack; FARRELL, Amy and James NOLAN. Bias-crime reporting: Organizational responses to ambiguity, uncertainty, and infrequency in eight police departments. *American Behavioral Scientist*. 2007, roč. 51, č. 2, s. 213-231; HALL, Nathan. *Hate crime*. Second edition. London and New York: Routledge, s. 137-138. ISBN 978-0415-54027-8; WOODS, Jordan Blair. Policing hatred: A case study of an English police force. *Journal of Hate Studies*. 2011, roč. 9, č. 1, s. 130-131.

³ KING, Ryan D. Hate crimes: Perspectives on offending and the law. In: KROHN, Marvin D.; HENDRIX, Nicole; PENLY HALL, Gina and Alan J. LIZOTTE (eds.), *Handbook on crime and deviance*. Second edition. Cham: Springer, 2019, s. 443-446. ISBN 978-3-030-20778-6.

⁴ BALBONI, Jennifer and Jack McDEVITT. Hate crime reporting: Understanding police officer perceptions, departmental protocol, and the role of the victim: Is there such a thing as a hate crime? *Justice Research and Policy*. 2001, roč. 3, č. 1, s. 15.

⁵ BELL, Jeannine. *Policing hatred: Law enforcement, civil rights, and hate crime*. New York: New York University Press, 2002, s. 83-102. ISBN 0-8147-9897-7.

V případě trestných činů z nenávisti se činnost policie pohybuje mezi dvěma krajními polohami. Na jedné straně se nachází tzv. *příliš inkluzivní* přístup, který pracuje s velmi širokou definicí trestného činu z nenávisti. Představitelem tohoto přístupu je Velká Británie, kde policie zaznamená jako trestný čin z nenávisti jakýkoli případ, který je takto označen obětí nebo kýmkoli jiným, tj. včetně policisty. Naopak ve Spojených státech amerických lze hovořit o *nedostatečně inkluzivním* přístupu, neboť část nenávistných projevů ponechává v souladu s prvním dodatkem ústavy nekriminalizovanu a je zde patrná tendence opomíjet některé méně obvyklé případy trestných činů z nenávisti (např. ty, u nichž se oběť a pachatel před útokem znali nebo nenávistná pohnutka nebyla jedinou pohnutkou).¹

ČR se nachází někde mezi těmito přístupy. Kriminalizace verbálních nenávistných projevů (především § 355 a 356 trestního zákoníku) ji činí inkluzivnější než řadu jiných zemí.² Na druhé straně ji lze považovat za méně inkluzivní vzhledem ke své hlavní orientaci na extremistické pachatele, jak o ní referuje *Audit národní bezpečnosti*, ale také někteří soudci, státní zástupci a advokáti. Podle nich tato orientace mimo jiné způsobuje, že u pachatelů bez zjevné extremistické afilice klesá pravděpodobnost kvalifikování a odstíhání jejich jednání jako trestného činu z nenávisti.³ Zdali na této tendenci něco mění zavedení pojmu „předsudečné nenávisti“, zůstává otázkou.⁴

Metodologie výzkumu

Tato studie vychází z kvalitativního výzkumu, jehož cílem bylo prozkoumat proces trestního řízení ve věci trestných činů z nenávisti z pohledu aktérů, kteří jsou jeho součástí. S příslušníky Policie ČR bylo mezi květnem 2017 a červencem 2019 provedeno celkem 10 rozhovorů, jež byly strukturovány pomocí následujících témat: osobní a profesní zkušenosti respondentů s trestnými činy z nenávisti, názory na existenci konceptu trestných činů z nenávisti, hodnocení související právní úpravy, specifika objasňování trestných činů z nenávisti, zkušenosti se státními zástupci, pachateli a oběťmi a možné návrhy na zlepšení postihování trestných činů z nenávisti.

Respondenti byli záměrně vybíráni z řad policistů specializovaných na problematiku extremismu, terorismu a diváckého násilí (5 respondentů) a na práci s menšinami, respektive na práci s minoritní skupinou Romů v sociálně vyloučených lokalitách (4 respondenti). Spolu s nimi byl dotazován zástupce Generální inspekce

¹ MASON, Gail; MCCULLOCH, Jude and Jane Maree MAHER. Policing hate crime: Markers for negotiating common ground in policy implementation. *Policing and Society*. 2015, s. 7.

² PERRY, Joanna. A shared global perspective on hate crime? *Criminal Justice Policy Review*. 2016, roč. 27, č. 6, s. 620-621.

³ MV ČR. *Audit národní bezpečnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2016, s. 27-38; KALIBOVÁ, Klára; WALACH, Václav; DIVIŠOVÁ, Vendula a Petr KUPKA. *Životní cyklus trestného činu z nenávisti. Národní zpráva – Česká republika*. Prague: In: IUSTITIA, 2017, s. 5-6. ISBN 978-80-88172-28-4; KALIBOVÁ, Klára. *Trestná činnost z nenávisti de lege lata a de lege ferenda – některé hmotněprávní aspekty*. Nepublikovaná disertační práce. Brno: Právnická fakulta, Masarykova univerzita, 2017, s. 47-48.

⁴ VÁLOVÁ, Irena. Hamáček k pojmu předsudečná nenávist: Extremisté už se obávají otevřeně hlásit k neonacismu. *Česká justice*, 23. 8. 2019. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/08/hamacek-k-pojmu-predsudecna-nenavist-extremiste-uz-se-obavaji-otevrene-hlasit-k-neonacismu/>.

bezpečnostních sborů, dříve dlouhodobě zaměstnaný u policie. U všech uvedených skupin jsme předpokládali, že budou mít zkušenosti s objasňováním trestných činů z nenávisti, což je pro tento typ výzkumu rozhodující.¹ Zjištění učiněná na jeho základě nemají být zobecněna na všechny policisty, nýbrž mají zprostředkovat porozumění studovaného tématu z aktérské perspektivy. Respondenti jsou experty ve svém oboru. Proto se lze jejich prostřednictvím dobrat praktického vědění, o němž jde v tomto výzkumu především.² Všichni respondenti působili u Policie ČR dlouhodobě, většina z nich též dlouhodobě v rámci své specializované pozice. Zkušenost s trestnými činy z nenávisti měli různou. Někteří se s nimi setkávali pravidelně a neformálně působili jako metodici, jiní pouze výjimečně.

Rozhovory s policisty byly zaznamenány na diktafon a následně přepsány. Celkem bylo pořízeno cca 13 hodin 24 minut záznamu, průměrná délka rozhovoru činila zhruba 80 minut. Přepis rozhovorů čítal téměř 359 normostran, což lze považovat ve výzkumu tohoto typu a vzhledem k cíli studie za dostatečné. Přepis byl následně analyzován s cílem identifikovat klíčové kategorie a jejich vlastnosti za využití tematické analýzy.³ V případě návrhů na zlepšení postihování trestných činů z nenávisti analýza vyprodukovala následující kategorie: specializace a motivace; edukace; kooperace s dalšími aktéry; prevence; novelizace; a praktická a procesní opatření. V následující kapitole jsou tyto kategorie popsány a ilustrovány pomocí citací respondentů. Jejich identita byla v souladu s výzkumnou etikou anonymizována.

Představení návrhů příslušníků Policie ČR

Posílení specializace a motivace

Podle policistů je kvalita práce na pozicích specializovaných na politický extremismus a práci s menšinami podmíněna především osobním zájmem samotných policistů. Ve vztahu k extremismu to konkrétně znamená zájem o vzdělávání se v oblasti nejen policejní práce, ale také širších společensko-politických souvislostí, a to za využívání množství zdrojů (akademická literatura, judikáty českých, zahraničních či mezinárodních soudů aj.).⁴ V případě specialistů na práci s menšinami

¹ Pro podobné složení vzorku v kvantitativním výzkumu trestných činů z nenávisti, viz HOLAS, Jakub. *Politický radikalismus a mládež*. Praha: IKSP, 2013, s. 69-87. ISBN 978-80-7338-131-8; SMOLÍK, Josef a Alena KAJANOVÁ. Informovanost styčných důstojníků pro práci s menšinami o fenoménu tzv. politického extremismu: sonda. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2013, roč. 14, č. 2, s. 107-112.

² Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 325-361. ISBN 80-246-0139-7; REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 75-89. ISBN 978-80-247-3006-6.

³ TERRY, Garreth; HAYFIELD, Nikki; CLARKE Victoria, and Virginia BRAUN. Thematic analysis. In: WILLING, Carla and Wendy STANTON-ROGERS (eds.), *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*. Second edition. Los Angeles: Sage Publications, 2017, s. 17-37. ISBN 978-1-4739-252.

⁴ Ačkoli jsme se ptali na trestné činy z nenávisti, někteří policisté, zejména ti se specializací na problematiku extremismu, je měli tendenci vztahovat k extremistickému pachateli. Obecně pak můžeme na základě rozhovorů konstatovat, že respondenti zaujímali ke konceptům trestných činů z nenávisti a trestných činů s extremistickým podtextem různé přístupy. Někteří považovali za důležité mezi nimi rozlišovat. Jiní se zase domnívali, že jde jen o různé

se jedná obecně o zájem pracovat s příslušníky menšinových skupin. Z toho důvodu policisté navrhovali, aby při obsazování těchto pozic nadřízení více přihlíželi ke kritériu dobrovolnosti. V opačném případě hrozí, že policisté budou specializaci, o niž nemají zájem, vykonávat hůře, což se podle respondentů děje.

S tím souvisí nízké ohodnocení specializovaných pozic, zejména u problematiky menšin. Podle respondentů byla tato specializace honorována 300 Kč v rámci osobního ohodnocení, což znamená, že tato částka může být rozhodnutím nadřízeného snížena či zcela odejmuta. Kromě toho mohli využívat služební notebook a mobilní telefon. Dále policisté upozorňovali na skutečnost, že v zahraničí, především ve Velké Británii a na Slovensku, zajišťují podobné pozice kariérní postup:

„[M]y jsme se to byli učit u Slováků, kde ten projekt začal dřív. Jsou v těch [romských] osadách [...] To je jeden ze způsobů, že tam ti kluci jsou na obvodním oddělení, ale v důstojnických hodnostech, což je taková, já nevím, kdo prostě nastoupí k policii, tak asi chce mít nějakou kariéru, že jo, taky. [...] Takže ti jsou v důstojnických hodnostech a mají to ohodnocení osobní jiné, ten příplatek tam mají 200 až 300 euro, jo, což je asi velký rozdíl oproti třem stovkám“ (policista-menšiny).

Zvýšení mzdového ohodnocení a povýšení v rámci služební hierarchie by mohly napomoci eliminovat vnímání specializovaných pozic jako „práce navíc“, která odvádí policisty od činností vyplývajících z jejich pozice na obvodním či krajském pracovišti.

O určité konkurenci mezi specializovanými a běžnými činnostmi svědčí i návrh směřující k posílení institucionální pozice specialistů na extremismus tak, aby se mohli věnovat výhradně trestným činům z nenávisti. Níže citovaný policista konkrétně požadoval zřízení speciálních pracovišť v rámci Služby kriminální policie a vyšetřování, jako tomu bylo v hlavním městě Praze, než se z 9. oddělení odboru obecné kriminality stal samostatný odbor extremismu a terorismu. Opatření staví na následujícím předpokladu: Pokud by se specialisté věnovali pouze trestným činům z nenávisti, zvýšilo by se množství jimi odhalených případů. A čím více zkušeností policisté s vyšetřováním této kriminality budou mít, tím se také zvýší počet řádně objasněných trestných činů.

„[T]akže my bychom ideálně rádi směřovali k tomu, že se z nich [ze specialistů na extremismus] stanou v podstatě oddělení, která budou působit na tom daném území a jinými slovy budou mít prostor se tomu věnovat. Tím nechci říct, že by se tomu teď nevěnovali [...] ale z praktických důvodů [...] jsou ty lidi vytěžováni na jiných problematikách. Úplně stejně jako u těch státních zástupců, jo? Dělá drogy, dělá vloupačky a tak dále“ (policista-extremismus).

V souvislosti se zkušenostmi specializovaných policistů zazněl i názor, že by bylo žádoucí vytvořit uvnitř policie speciální pozice zaměřené výhradně na trestné činy z nenávisti (bez vazby na politické extrémisty). Policisté však byli ohledně realizace takového opatření poměrně skeptičtí, jak to ukazuje následující citace:

„To by musel být nějaký fakt hodně velký tlak, aby vůbec k nějakému takovému dělení došlo, k nějakému pracovišti. Protože si řeknou, ať přece to dělají ,extremistí‘,

názvy pro stejnou věc a že pro jejich praxi je rozhodující trestní zákoník a pokyny uvnitř policie. Podle jednoho policisty pak on a jeho kolegové používají spíše pojem „rasově motivovaný trestný čin“ než pojmy „trestný čin z nenávisti“ a „trestné činy s extremistickým podtextem“.

přece jich máme tolik, ti se tomu věnují. Nemyslím si, že by to prošlo. A můj osobní názor, jestli by to mělo cenu, tak si myslím, že asi jo. Protože, jak jsem říkal, prostě všeho bude přibývat, takže určitě, ale zase dostat tam ty správné lidi. Vždycky ten lidský potenciál je ten základ“ (policista-menšiny).

Edukace

Jako realističtější bylo spatřováno opatření k zajištění vzdělávání o specifikách trestných činů z nenávisti a různých menšinových skupin ve společnosti (jmenování: Romové, muslimové, fašisté, motorkáři aj.) nejen u policejních specialistů, ale v určité podobě u všech příslušníků policie. Vzdělávání řadových policistů bylo akcentováno zvláště s ohledem na skutečnost, že to bývají právě policisté na obvodních odděleních, respektive policisté pověřeni výkonem hlídkové služby, kteří se s trestnými činy setkávají jako první, a proto jejich postup často rozhoduje o tom, zda bude daný čin rozpoznán, zaznamenán a objasněn jako nenávistně motivovaný:

„[O]no všechno začíná na té ulici. Takže fakt jako mít ty policajty, protože jsou ti první, kteří s tím přijdou do styku, takže mít je vyškolené, nějak je vzdělávat v tom, to je určitě taková ta cesta, jak to nějak zlepšit. Nic jiného mě nenapadá. [...] Prostě vzdělávat je všechny, ne jenom vyčlenit specialistu jako třeba mě. Ano, specialista je specialista na nějakou komunitu třeba, to je dobré [...], ale projít si tím školením by měl každý“ (policista-menšiny).

Toto všeobecné vzdělávání by mělo být podle některých policistů součástí již základní odborné přípravy. Na jedné straně zmiňovali vytvoření samostatného kurzu v rozsahu několika měsíců, kde by se noví policisté seznamovali s výše uvedenou problematikou. Na straně druhé představovali úspornější variantu, spočívající v rozdávání příruček či manuálů upozorňující policisty na to, že se s něčím takovým mohou setkat, že existují určitá specifika, jichž by si měli být vědomi, a že v rámci policie působí specialisté, kteří této problematice rozumějí a mohou jim pomoci. Tuto dělbou práce popisuje níže citovaný respondent s tím, že by stávající dělení na specialisty a řadové policisty mělo být zachováno:

„Já bych to udělal tak, [...] aby se ti policisti vzdělávali. To znamená, když nastupuje, pak samozřejmě v průběhu nějaké doby, aby se mu to připomnělo, potažmo když mění své zaměření z té pořádkové na kriminální službu anebo naopak, samozřejmě měl by zas být přeškolen. Ale určitě by asi mělo být to, že by měl vědět, že na svém územním obvodu má někoho z policistů, který je v podstatě v tom vzdělanější nebo má víc zkušeností a na základě té věci, která vyplynula, tak automaticky by ho měl třeba vzít na spolupráci. Tam si myslím, že to má ten efekt [...] Takže ho proškolit nebo ho poučit o tom, že když bude mít takový problém, tak že tam někdo takový je“ (policista-extremismus).

Kooperace s dalšími aktéry

Jako jedno z omezení byla policisty uváděna neobeznámenost či nezkušenost některých státních zástupců a soudců s trestnými činy z nenávisti. To navrhovali řešit dvěma způsoby. Zaprvé vytvořením skupiny státních zástupců a soudců, kteří by byli skutečně specializovaní na problematiku extremismu, terorismu a diváckého násilí, potažmo vyčleněním státních zastupitelství a soudů, které by se na tuto trestnou činnost orientovaly. Ač policisté uznávali, že specializace na trestné činy z nenávisti

u státních zástupců existuje, označovali ji za často spíše formální, protože velké části státních zástupců chybějí potřebné zkušenosti s dozorováním a obžalováním těchto případů,¹ viz:

„Možná i specializace soudců, případně státních zástupců, k extremistické trestné činnosti by přispěla k lepšímu pochopení a zkušenosti na straně soudů a státních zastupitelství, protože [...] pokud nebude existovat [specializace na extremismus] i na straně soudů, tak některé věci se potom těžko vysvětlují v hlavním líčení. Státní zástupci mají specializace, respektive nejsou specialisté na extremistickou trestnou činnost, ale mají přidělený typ problematiky. A v tom je rozdíl.“ (policista-extremismus).

Nicméně sám autor citace považoval toto opatření za spíše obtížně proveditelné, a tak navrhoval jako schůdnější variantu, zadruhé, *„větší zapojení soudců a státních zástupců do různých školení ze strany policie k této problematice“*.

Dále bylo navrhováno zahájení užší spolupráce policie se soukromými subjekty, nevládními neziskovými organizacemi a případně i jinými státy. Autor tohoto návrhu přitom kladl důraz na formulování priorit v oblasti postihování trestných činů z nenávisti, které by reflektovaly různorodost názorů zainteresovaných aktérů:

„[K]aždý z těch aktérů zastoupených by si do toho přinesl to svoje pojetí, co považuje za prioritní. Aby se tomu policie nebo orgány věnovaly. A myslím si, že potom už se jednodušeji hledá ten konsenzus v tom, co je skutečně pro lid. [...] Aby i my jsme ve své podstatě měli nějakou ani ne zpětnou vazbu, jako spíše možnost to nějak, řekněme, konfrontovat s pohledem někoho mimo branži“ (policista-extremismus).

Ve spolupráci s jinými státy se jednalo o návrh na zjednodušení mezinárodní právní pomoci při žádosti o poskytnutí informací o podezřelých. To se týká především Spojených států amerických, Velké Británie či Rakouska. Pokud by existoval zájem i na straně Evropské unie, jeden respondent si uměl představit i vytvoření tlaku na poskytování informací ze strany soukromých subjektů registrovaných v zemích, s nimiž se dlouhodobě v této oblasti nespolupracuje, jako je např. Rusko či Čína.

Prevence

Někteří policisté považovali za mnohem důležitější než změny v oblasti specializace či struktury policie prevenci. V tomto ohledu by se prevence měla soustředit na dvě věci. Zaprvé by měl být kladen důraz na posilování kompetencí veřejnosti rozpoznat falešné a smyšlené zprávy, které se mohou stát spouštěčem fyzického násilí z nenávisti. Zadruhé by u veřejnosti měla být budována kapacita rozpoznat trestný čin z nenávisti, která by se mohla pozitivně promítnout do trestního řízení ve smyslu upozornění policisty na přítomnost nenávistné pohnutky. Tím by rovněž mohla být snížena latence trestných činů z nenávisti, jak říká respondent citovaný níže:

„[A]by se důrazně vysvětlovalo občanům, že existuje, že když něco spáchají nebo je jim něco spácháno a je u toho použita nějaká nenávisť, takže by to neměli zamlčet, když ten skutek budou oznamovat nebo když tu informaci budou poskytovat orgánům

¹ Srov. HOLAS, Jakub. Trestná činnost s extremistickým podtextem a spolupráce policie s justicí (výsledky expertního šetření mezi specialisty PČR). *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2015, roč. 15, č. 2, s. 95-106.

činným v trestním řízení [...] Takže určitě, ale spíš v roli prevence a spíš v roli vysvětlování, v roli šíření informací, nikoliv rozpitvávání činnosti a argumentace činnosti policie či státního zastupitelství“ (policista-menšiny).

Novelizace

Obecně policisté hodnotili právní úpravu trestných činů jako dostatečnou a problémy s ní spojené hledali především na úrovni aplikační praxe. Přesto však byly zaznamenány také návrhy týkající se novelizace právní úpravy. Z hlediska potenciálního rozšíření chráněných skutkových charakteristik v kvalifikovaných skutkových podstatách trestných činů z nenávisti se typicky jednalo o sexuální orientaci, ale zmíněno bylo také zdravotní postižení a sociální status (bezdomečtví a třída). Ačkoli se jeden policista obával blíže neupřesněné „zneužitelnosti“ rozšiřování chráněných charakteristik, obecně bylo rozšíření hodnoceno pozitivně, jak to dokládá následující citace:

„Já si myslím, že by to vůbec nevadilo tam dopsat nebo doložit tu sexuální orientaci, protože přece jenom máme rok 2018 a dřív se to skrývalo, ta sexuální orientace, že za komunistů jsi prostě neviděl venku gaye. Ted' naopak, ted' jsou možná i na to hrdí. To je úplně fuk. Je to prostě člověk, jako jsem já, a co si dělá doma, to mě vůbec nezajímá. A vím, že jsou napadáni i třeba jenom z důvodu toho, jak třeba chodí nebo že si vezmou nějaké úzké džíny, nebo vím, že jsou náchylným terčem pro tyto pachatele, kteří smýšlejí trošku jinak než třeba oni anebo než my, a určitě bych tohle zakorespondoval do trestního zákoníku, tu věc sexuální orientace“ (policista-menšiny).

Podobně se policisté nebránili vytvoření nenávistných skutkových podstat u běžných trestných činů, jako je např. výtržnictví. Jeden respondent to zdůvodnil tak, že explicitní uvedení chráněných skupinových charakteristik by posílilo schopnost řadových policistů rozpoznat nenávistný trestný čin:

„[K]lidně bych to tam dal, protože by to bylo jasnější, zřetelnější pro ty laiky, když to tak řeknu, protože my jako policisté nejsme právníci, i když toho musíme znát jako spoustu, ale bylo by to určitě přínosem, že ten člověk pak na té ulici by věděl: „Ano, došlo tam k nějakému výtržnictví a to výtržnictví má za následek i to, že ten poškozený je příslušník LGBT“ (policista-menšiny).

Praktická a procesní opatření

S ohledem na snižování počtu špatně kvalifikovaných případů nenávistného násilí byly vysloveny dva návrhy týkající se policejní praxe. Jeden policista navrhoval, aby útoky, kde pachatel a oběť pocházejí z odlišných společenských skupin, byly vždy zaznamenány a objasňovány jako trestné činy z nenávisti, dokud se neprokáže opak. To platí zejména pro ty případy, u nichž absentuje verbální projev nenávistné pohnutky, který je jinak často využíván jako jeden z hlavních indikátorů trestných činů z nenávisti. Autor tohoto návrhu vztahoval odlišnost např. k barvě pleti, hudební subkultuře nebo sexuální orientaci.¹

¹ Etnické, náboženské, kulturní či jiné rozdíly patří mezi základní indikátory trestných činů z nenávisti, jejichž používání podporuje např. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. ODIHR. Using bias indicators: A practical tool for police. OSCE, 28. 5. 2019. Dostupné z: https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/419897_0.pdf. Český trestní zákoník

Spolu s tím bylo navrhováno, aby byl vždy na místo činu vyslán policista specializovaný na trestné činy z nenávisti, byla-li zaznamenána informace, že by se o takový čin mohlo jednat. Jak to ukazuje níže citovaný, toto opatření by posílilo schopnost získat relevantní stopy a důkazy:

„Ale určitě by se dalo zlepšit už jenom takzvaně nabírání té věci, už při počátku vyšetřování. Už tou profesionalitou policistů, kteří na to místo vyjedou. Už mají být vyškolení a už vědí, co přesně mají dělat. Že nejedou na klasickou bitku, že jedou na rvačku, kde jsou Romové, Neromové, Vietnamci, Nevietnamci, kde dochází k útoku jenom z toho [důvodu], že je někdo jiný. Už by na to měli být připravení [...] Tak třeba to by špatný nápad nebyl. Když nastane tento problém, aby se na místo časem dostavil někdo za kriminální policii, který zrovna v tu dobu řeší takzvaně to samé. Takže určitě zlepšit tohle, kdy vlastně je zapotřebí klást důraz na zjištění a posbírání nejvíce důkazních prostředků, aby se to prostě kvalifikovalo buď tak, nebo tak“ (policista-menšiny).

Nutno ovšem dodat, že k uskutečnění tohoto opatření se dotyčný policista stavěl velmi skepticky, a to z důvodu nedostatečných personálních kapacit. S tím souvisí neefektivní využívání zdrojů, respektive „ukrutná byrokracie“, s níž se musejí policisté údajně potýkat. S ohledem na přetěžování oznamovatelů trestné činnosti byla kritizována praxe opakujících se výslechů, v jejichž důsledku klesá ochota vyslýchaných s policií spolupracovat. Respondent doporučoval tuto praxi omezit posílením významu podání vysvětlení, aniž by zohlednil možný zásah do práva obviněného na obhajobu, případně procesních práv poškozeného:

„Já to řeknu úplně laicky, jako sedlák. Člověk, který přijde oznámit něco, že se stalo, nebo že on byl nějak poškozený, tak to by byl jeden jediný papír, který by se s tím člověkem sepisoval. A ten papír by šel s tím člověkem dál. (policista-extremismus).

Z procesního hlediska jeden z respondentů zvažoval omezit přístup do spisu až do líčení před soudem. Obdobně jako doporučení výše však tento návrh představuje zásah do zaručených práv aktérů trestního řízení:

„Je možná trochu nešťastné, že v podstatě od rané fáze dostává spousta stran přístup do toho spisu, který ještě není finální. Tam si myslím, že by měl smysl ten přístup dát až v rámci seznamování před soudem, protože i tak soud si může žádat doplnění od policie. A hlavně by tam muselo docházet k ohrožení nějakých zájmů, ať už vyzrazením dalším podezřelým, upozorněním“ (policista-extremismus).

V neposlední řadě respondenti navrhovali, aby veřejnosti viditelnější či vedoucí pozice byly obsazovány příslušníky menšin. Jako příklad byl uveden styčný důstojník pro národnostní menšiny nebo tiskový mluvčí. Pokud by se toho podařilo docílit, podle níže citovaného respondenta by tím policie vyslala signál veřejnosti, že k příslušníkům menšin fakticky přistupuje férově, což může další příslušníky menšin motivovat ke vstupu do policejního sboru:

v tomto ohledu rozeznává na rasu, etnicitu, národnost, politické přesvědčení, vyznání a další charakteristiky, jimiž se pachatelé a oběti mohou odlišovat. Srov. POLICIE ČR. Trestné činy z nenávisti. *Policie.cz*, bez dat. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/trestne-ciny-z-nenavisti.aspx>.

„[P]ak si myslím, že je chyba policie, že nedává vzory té komunitě, že málo protlačuje ty.. já si myslím, že tady v tom případě by měla fungovat ta pozitivní diskriminace, ať si každý o tom myslí, co chce. Ale myslím si, že v tomto případě určitě [...] Nepotkal jsem třeba styčného důstojníka pro menšiny, který by byl z jakékoli menšiny. To si myslím, že je špatně. [...] Policie by si podle mého udělala to plus navíc, že nediskriminuje a dokáže i s takovými příslušníky nějak jednat. A ten člověk, který by ho viděl, z té menšiny, tak si řekne: „Když to dokázal on, proč ne já.“ Protože když je ten člověk na očích, tak si myslím, že i ti ostatní to vidí jako lépe“ (policista-menšiny).

Závěrečná diskuse

Převážnou část výše představených návrhů vybraných příslušníků Policie ČR lze považovat za orientovanou na posilování *schopnosti* policie trestné činy z nenávisti správně rozpoznat, zaznamenat a objasnit. Typicky se jedná o posilování expertizy a motivace specializovaných policistů, vytvoření pozic specializovaných výlučně na trestné činy z nenávisti anebo o rozšiřování vzdělávání o specifických této trestné činnosti a společenských menšin mezi řadové policisty. O klíčové úloze posledně uvedeného opatření hovoří rovněž odborná literatura, zdůrazňující, že specializované jednotky či pozice mohou být efektivní pouze tehdy, pokud se k nim budou dostávat informace od řadových policistů.¹

Ke snížení latence trestných činů z nenávisti směřuje také sociální prevence prostřednictvím posilování schopnosti veřejnosti tyto trestné činy rozpoznat a policii informace o nenávistné pohnutce poskytnout. S přihlédnutím k odborné literatuře však lze tvrdit, že dlouhodobá strategie prevence však musí usilovat o mnohem více. Pakliže trestné činy z nenávisti vznikají na základě sociálních nerovností, jak to předpokládá např. Barbara Perry,² vyplývá z toho požadavek na snižování těchto nerovností, respektive na prosazování práv marginalizovaných skupin.³

Realizace některých návrhů by znamenala vytvoření inkluzivnějšího přístupu k trestným činům z nenávisti. Zcela zjevné je to u rozšiřování ochrany na skupiny osob definované sexuální orientací, zdravotním postižením a sociálním statutem. Nicméně týká se to také návrhu automaticky kvalifikovat útoky na osoby pocházející z odlišné sociální skupiny než pachatelé jako nenávistné a spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi a soukromými subjekty, které má pomoci formulovat priority v rámci postihování trestných činů z nenávisti.

Na rozdíly v definování toho, co je trestným činem z nenávisti a co ne, mezi policií a veřejností upozorňují Gail Mason et al.⁴ Podle nich je potřeba najít kompromis mezi příliš a nedostatečně inkluzivním přístupem policie, jinak to u dotčené veřejnosti může vyvolat nespokojenost. Nedostatečně inkluzivní přístup má za následek

¹ Srov. THORNEYCROFT, Ryan and Nicole L. ASQUITH. The dark figure of disablist violence. *The Howard Journal of Criminal Justice*. 2015, roč. 54, č. 5, s. 501.

² PERRY, Barbara. *In the name of hate: Understanding hate crimes*. New York: Routledge, 2001. ISBN 0-415-92772-2.

³ THORNEYCROFT, Ryan and Nicole L. ASQUITH. The dark figure of disablist violence. *The Howard Journal of Criminal Justice*. 2015, roč. 54, č. 5, s. 502.

⁴ MASON, Gail; MCCULLOCH, Jude and Jane Maree MAHER. Policing hate crime: Markers for negotiating common ground in policy implementation. *Policing and Society*. 2015, s. 14-15.

nekvalifikování části incidentů jako trestných činů z nenávisti, ač se dotčená veřejnost domnívá, že by takto kvalifikovány být měly. Příliš inkluzivní přístup se pak na nespokojenosti podílí tím, že vyvolává příliš velká očekávání ohledně objasňování trestných činů z nenávisti. Tyto trestné činy budou sice jako nenávistné zaznamenány, ale k jejich prokázání již nebude dostatek důkazů. Automatické kvalifikování útoků na osoby z odlišných sociálních skupin, navrhované příslušníkem Policie ČR, tedy může přispět ke snížení latence trestných činů z nenávisti, ale zároveň může posílit nespokojenost dotčené veřejnosti s jejich malou objasněností.

Dichotomie mezi příliš inkluzivním a nedostatečně inkluzivním přístupem představuje jeden ze způsobů, jak o návrzích přemýšlet. Ne všechny změny policejní práce však lze pod tento způsob podřadit. Většina z 18 představených návrhů (viz též přílohu článku) se týká policejní práce a organizace, které spíše než o změnu přístupu usilují o zvýšení jeho efektivity. Přestože jsou návrhy poměrně komplexní, tato studie dané téma zdaleka nevyčerpává. Závěrem lze tedy jen zdůraznit potřebu dalšího výzkumu.

Zároveň je třeba návrhy policistů podrobit další diskusi s přihlédnutím k možnostem jejich realizace. Některé procesní návrhy vystihovaly zájem respondentů na účinném vyšetřování. Zároveň však kolidovaly s právem na spravedlivý proces a jako takové nemohou být bez dalšího akceptovány. Přesto by jejich praktický vzhled do potřeb policejní práce neměl zůstat opomenut, je vhodné jej využít jako podnět k další diskusi, neboť zjevně odráží nějaký policisty pocíťovaný problém.

Literatura

- BALBONI, Jennifer and Jack McDEVITT. Hate crime reporting: Understanding police officer perceptions, departmental protocol, and the role of the victim: Is there such a thing as a hate crime? *Justice Research and Policy*. 2001, roč. 3, č. 1, s. 1-27.
- BELL, Jeannine. *Policing hatred: Law enforcement, civil rights, and hate crime*. New York: New York University Press, 2002. ISBN 0-8147-9897-7.
- CRONIN, Shea W.; McDEVITT, Jack; FARRELL, Amy and James NOLAN. Bias-crime reporting: Organizational responses to ambiguity, uncertainty, and infrequency in eight police departments. *American Behavioral Scientist*. 2007, roč. 51, č. 2, s. 213-231.
- ČÁP, Jan. Dokumentace organizovaného zločinu v oblasti pravicově orientované extremistické scény. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2016, roč. 17, č. 2, s. 119-134.
- DANICS, Štefan. Koncept „hate crimes“ – zločiny z nenávisti. In: SVATOŠ, Roman a Josef KŘÍHA (eds.). *II. kriminologické dny*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2014, s. 24-32. ISBN 978-80-87472-65-1.
- DANICS, Štefan. Trestná činnost s extremistickým podtextem a „hate crimes“. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2014, roč. 15, č. 3, s. 61-80.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.
- FRYŠTÁK, Marek. Možnost přenositelnosti konceptu hate crimes do české trestněprávní úpravy. *Trestněprávní revue*. 2016, roč. 15, č. 7-8, s. 164-167.

- FRYŠTÁK, Marek a David ČEP. Islamofobie v České republice a její vliv na trestnou činnost – zamyšlení nad jedním případem. *Trestněprávní revue*. 2018, roč. 17, č. 6, s. 137-144.
- HALL, Nathan. *Hate crime*. Second edition. London and New York: Routledge, 2013. ISBN 978-0415-54027-8.
- HERCZEG, Jiří. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-311-9.
- HOLAS, Jakub. *Politický radikalismus a mládež*. Praha: IKSP, 2013. ISBN 978-80-7338-131-8.
- HOLAS, Jakub. Trestná činnost s extremistickým podtextem a spolupráce policie s justicí (výsledky expertního šetření mezi specialisty PČR). *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2015, roč. 15, č. 2, s. 95-106.
- CHARVÁT, Jan. Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2017, roč. 18, č. 2, s. 91-108.
- CHOBOLA, Rostislav. Extremismus. In: Alice GOJOVÁ (ed.), *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*. Ostrava: Fakulta sociálních studií, Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-627-7.
- CHAKRABORTI, Neal. Crimes against the “Other”: Conceptual, operational, and empirical challenges for hate studies. *Journal of Hate Studies*. 2010, roč. 8, č. 1, s. 9-23.
- CHAKRABORTI, Neil and Jon GARLAND (eds.). (2015). *Responding to hate crime: The case for connecting policy and research*. Bristol: Policy Press. ISBN 978-1-44730-876-8.
- IGANSKI, Paul. Hate crimes hurt more. *American Behavioral Scientist*. 2001, roč. 45, č. 4, s. 626-638.
- IGANSKI, Paul a Spiridoula LAGOU. The personal injuries of ‘hate crime’. In: HALL, Nathan; CORB, Abbee; GIANNASI, Paul and John G. D. GRIEVE (eds.), *The Routledge handbook on hate crime*. Oxon: Routledge, 2015, s. 34-46. ISBN 978-0-415-81890-2.
- JENNESS, Valerie and Ryken GRATTET. *Making hate a crime: From social movement to law enforcement*. New York: Russell Sage Foundation, 2004.
- KALIBOVÁ, Klára. *Stanovisko In IUSTITIA, o.s., k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, Ph.D., Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Praha: In IUSTITIA, 2012.
- KALIBOVÁ, Klára. *Trestná činnost z nenávisti de lege lata a de lege ferenda – některé hmotněprávní aspekty*. Nepublikovaná disertační práce. Brno: Právnická fakulta, Masarykova univerzita, 2017.
- KALIBOVÁ, Klára; WALACH, Václav; DIVIŠOVÁ, Vendula a Petr KUPKA. *Životní cyklus trestného činu z nenávisti. Národní zpráva – Česká republika*. Prague: In IUSTITIA, 2017. ISBN 978-80-88172-28-4.
- KING, Ryan D. Hate crimes: Perspectives on offending and the law. In: KROHN, Marvin; D., HENDRIX, Nicole; PENLY HALL, Gina and Alan J. LIZOTTE (eds.), *Handbook on crime and deviance*. Second edition. Cham: Springer, 2019, s. 437-458. ISBN 978-3-030-20778-6.

- MAREŠ, Miroslav. *Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Brno: bez vydavatele, 2011.
- MASON, Gail; McCULLOCH, Jude and JaneMaree MAHER. Policing hate crime: Markers for negotiating common ground in policy implementation. *Policing and Society*. 2015, s. 1-18 (publikováno online).
- MOULISOVÁ, Marcela. Rasově motivovaná trestná činnost. In: ZAPLETAL, Josef a kol. (eds.), *Aktuální problémy kriminologie*. Praha: Policejní akademie ČR, 2009, s. 199-225. ISBN 978-80-7251-316-1.
- MV ČR. *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2001*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2002.
- MV ČR. *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2010 a vyhodnocení koncepce boje Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010 a ke Koncepci boje proti extremismu pro rok 2011*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2011.
- MV ČR. *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2013.
- MV ČR. *Audit národní bezpečnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2016.
- ODIHR. Using bias indicators: A practical tool for police. OSCE, 28. 5. 2019. Dostupné z: https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/419897_0.pdf.
- PERRY, Barbara. *In the name of hate: Understanding hate crimes*. New York: Routledge, 2001. ISBN 0-415-92772-2.
- PERRY, Joanna. A shared global perspective on hate crime? *Criminal Justice Policy Review*. 2016, roč. 27, č. 6, s. 610-626.
- POLICIE ČR. Trestné činy z nenávisti. *Policie.cz*, bez dat. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/trestne-ciny-z-nenavisti.aspx>
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- SMOLÍK, Josef a Alena KAJANOVÁ. Informovanost styčných důstojníků pro práci s menšinami o fenoménu tzv. politického extremismu: sonda. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2013, roč. 14, č. 2, s. 107-112.
- ŠTĚCHOVÁ, Markéta a kol. *Interetnické konflikty (jejich příčiny a dopady z pohledu teorie a empirických sond)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-028-5.
- TERRY, Garreth; HAYFIELD, Nikki; CLARKE, Victoria and Virginia BRAUN. Thematic analysis. In: Carla WILLING and Wendy STANTON-ROGERS (eds.), *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*. Second edition. Los Angeles: Sage Publications, 2017, s. 17-37. ISBN 978-1-4739-252.
- THORNEYCROFT, Ryan and Nicole L. ASQUITH. The dark figure of disablist violence. *The Howard Journal of Criminal Justice*. 2015, roč. 54, č. 5, s. 489-507.
- VÁLOVÁ, Irena. Hamáček k pojmu předsudečná nenávist: Extremisté už se obávají otevřeně hlásit k neonacismu. *Česká justice*, 23. 8. 2019. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/08/hamacek-k-pojmu-predsudecna-nenavist-extremiste-uz-se-obavaji-otevrene-hlasit-k-neonacismu/>.

VEGRICHTOVÁ, Barbora. Odhalování a identifikace trestné činnosti s extremistickým podtextem. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2014, roč. 15, č. 4, s. 3-24.

VERHKOVSKY, Alexander. *Criminal law on hate crime, incitement to hatred and hate speech in OSCE participating states*. The Hague: SOVA Center, 2016.

WEINSTEIN, James. First amendment challenges to hate crime legislation: Where's the speech? *Criminal Justice Ethics*. 1992, roč. 11, č. 2, s. 6-20.

WOODS, Jordan Blair. Policing hatred: A case study of an English police force. *Journal of Hate Studies*. 2011, roč. 9, č. 1, s. 127-148.

RESUMÉ

Tato studie představuje 18 návrhů ke zlepšení postihování trestných činů z nenávisti, které byly identifikovány v kvalitativních rozhovorech se specializovanými policisty. Po přiblížení role policie v rámci postihování trestných činů z nenávisti je popsána metodologie výzkumu. Následně jsou představeny jednotlivé návrhy, které byly zařazeny do následujících kategorií: specializace a motivace, edukace, kooperace s dalšími aktéry, prevence, novelizace a praktická a procesní opatření. Prezentace návrhů je ilustrována citacemi z rozhovorů. Závěrem jsou tyto návrhy diskutovány s přihlédnutím k relevantním studiím.

Klíčová slova: trestné činy z nenávisti, policie, politický extremismus, trestná činnost s extremistickým podtextem, vyšetřování trestné činnosti.

SUMMARY

WALACH, Václav; KALIBOVÁ, Klára; PETRUŽELKA, Benjamin a Petr KUPKA: THE PROPOSALS OF POLICE OFFICERS TO IMPROVE THE PROSECUTION OF HATE CRIMES

This study presents eighteen proposals to improve the prosecution of hate crimes which have been identified in qualitative interviews with specialized police officers. After describing the role of the police in the hate crime prosecution, the research methodology is outlined. The proposals are presented subsequently, using the structure of the following categories: specialization and motivation, education, cooperation with other actors, prevention, amendment of legislation, and practical and procedural measures. The presentation of the proposals is illustrated by quotes from the interviews. Finally, the proposals are discussed in the light of existing studies.

Key words: hate crime, police, political extremism, criminal offenses with an extremist context, criminal investigation.

Příloha:

Přehled opatření navrhovaných příslušníky Policie ČR ke zlepšení postihování trestných činů z nenávisti	
Specializace a motivace	Více zohledňovat princip dobrovolnosti a osobního zájmu při obsazování pozic policistů specializovaných na politický extremismus a práci s menšinami nadřizenými.
	Zvýšit finanční ohodnocení zejména specialistů na práci s menšinami a posílení dané pozici prostřednictvím zajištění kariérního postupu.
	Posílit institucionální pozici policejních specialistů na extremismus za účelem získání většího prostoru pro věnování se této problematice.
	Posílit vzdělávání policistů specializovaných na politický extremismus s ohledem na specifika trestných činů z nenávisti a menšinových skupin ve společnosti.
	Vytvořit speciální pozice zaměřené na trestné činy z nenávisti uvnitř policejní struktury.
Edukace	Rozšířit vzdělávání o specifikách trestných činů z nenávisti a různých menšinových skupin ve společnosti mezi řadové policisty (nejlépe již v rámci základní odborné přípravy).
Kooperace s dalšími aktéry	Vytvořit státní zastupitelství a soudy se specializací na problematiku trestných činů z nenávisti, případně vyčlenit některé státní zástupce a soudce, kteří se této problematice budou přednostně věnovat nad rámec přidělené specializace.
	Zajistit účast státních zástupců a soudců na školeních o trestných činech z nenávisti, která povedou policisté.
	Zajistit užší spolupráci policie se soukromými subjekty, včetně nevládních neziskových organizací, za účelem stanovení priorit v oblasti postihování trestných činů z nenávisti.
	Prohloubit spolupráci s jinými státy za účelem zjednodušení mezinárodní právní pomoci při žádostech o poskytování informací o podezřelých.
Prevence	Usilovat o sociální prevenci trestných činů z nenávisti, jejímž cílem bude posílení schopnosti veřejnosti rozpoznat a oznamovat policii trestné činy z nenávisti, včetně informací o nenávistné pohnutce.
Novelizace	Novelizovat trestní zákoník tak, aby byly rozšířeny chráněné charakteristiky u trestných činů z nenávisti o sexuální orientaci, zdravotní postižení a sociální status (bezdomovectví, třída).

	Novelizovat trestní zákoník tak, aby u některých běžných trestných činů, jako je např. Výtržnictví, byly vytvořeny kvalifikované skutkové podstaty zohledňující nenávistnou pohnutku.
Praktická a procesní opatření	Vždy kvalifikovat útoky, kdy pachatel a oběť pocházejí z odlišných společenských skupin, jako trestné činy z nenávisti a takto je vyšetřovat, dokud se neprokáže opak.
	Důsledně zajišťovat, aby se výjezdů k oznámeným skutkům vždy účastnili policisté specializovaní na trestné činy z nenávisti, pokud bude existovat podezření, že mohly být nenávistně motivované.
	Omezit administrativní činnosti spojené s výkonem policejní práce (včetně zátěže přenášené na oznamovatele trestných činů).
	Omezit přístup do trestního spisu až do zahájení soudního líčení, aby se snížilo vyzrazení některých informací jiným podezřelým v daných případech.
	Zohlednit příslušníky menšin při obsazování vedoucích či veřejnosti viditelných pozic policie (např. styčný důstojník, tiskový mluvčí).